

پیاده‌روی در دالان تاریخی موزه‌های تبریز

شهر تبریز است و یادها و خاطره‌های رنگین از دیروزها، خاطره‌هایی میراث امروزی ما را از آنچه بوده‌ایم شکل داده؛ میراثی که موزه‌ها را امانت‌دار نگاهدارشان می‌شناسیم.

به گزارش **خبرگزاری فارس** از تبریز، امروزه موزه‌ها به یکی از آثار و جاذبه‌های گردشگری تبدیل شده‌اند و در اکثر شهرها بازدید از موزه‌ها به یک امر متداول در میان گردشگران تبدیل شده است چرا که بازدید از موزه‌ها یعنی ورق زدن تاریخ یک سرزمین، یعنی گشودن پنجره‌ای به آداب و رسوم نیاکان و گذشتگان، گشت و گذار در موزه‌ها یعنی مطالعه و کشف ناشناخته‌های تاریخی یک ملت. در کشور ما نیز موزه‌های بسیاری وجود دارد که همه ساله در طول سال پذیرای گردشگران زیادی در داخل و خارج از کشور است و در این میان شهر تبریز هم به داشتن موزه‌های غنی و متعدد خود می‌بالد. در این گزارش درصدد هستیم تبریز را از زاویه‌ای دیگر بشناسانیم. این بار تبریز را با موزه‌هایش به خاطر بسپارید.

موزه شهرداری تبریز وقتی نام اولین‌های تبریز به میان می‌آید بدون شک یکی از اولین‌های آن بلدیّه یا همان عمارت شهرداری تبریز است که اکنون به یکی از جاذبه‌های فرهنگی و گردشگری تبریز تبدیل شده است. در سال 1314 هجری شمسی زمانی که توافقات طراحان و مهندسان آلمانی با ارفع‌الملک جلیلی، شهردار وقت تبریز به نتیجه رسید و آنها طرح اولین بلدیّه ایران را روی کاغذ آوردند شاید فکرش را نمی‌کردند این عمارت علاوه بر این که نماد اولین بلدیّه ایران شناخته می‌شود بلکه گردشگران بسیاری را برای تماشای اولین بلدیّه ایران روانه تبریز می‌کند. عمارت شهرداری تبریز طی سال‌های 1314 تا 1318 در گورستان متروکه و خرابه کوی نوبر با نظارت و طراحی مهندسان آلمانی در 6500 متر مربع زیر بنا در 3 طبقه در وسط شهر تبریز و در میدانی به نام ساعت ساخته شد. تبریزی‌ها هر روز با ضرباهنگ ساعتی که بر فراز برج این عمارت تعبیه شده است گذشت زمان را سپری می‌کنند چرا که ساعتی که بر فراز این عمارت قرار دارد شامل 4 ناقوس است که 3 ناقوس به صورت منظم و صحیح کار می‌کند، اما یکی از ناقوس‌ها به خاطر حمله روس‌ها به تبریز در سال 1324 با گلوله از کار افتاده است. عمارت شهرداری تبریز که اکنون به یکی از موزه‌های بسیار غنی تبدیل شده است بیش از 80 اتاق و 10 تالار دارد که این تالارهای زیبا، چشم هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند. **موزه شهرداری تبریز، اولین موزه شهرداری‌های کشور است.** در این موزه اسلحه قاسم خان‌والی، اولین شهردار تبریز، اولین پمپ «آتش خاموش کن» برج یانقین، وسائل مورد استفاده شهرداران در زمان‌های مختلف، عکس‌های بناهای قدیمی تبریز، عکس سرداران مشروطه، اولین خیابان کشی‌ها و چراغ گازی که با نفت کار می‌کرد و در معابر عمومی استفاده می‌شد، اولین مکاتبات شهرداران و بسیاری چیزهای دیگر ... را می‌توانی تماشا کنی. ***تالار فرشموزه** شهرداری تبریز تالارهای متعددی دارد که اگر شما خواهان تماشای نقش و رنگ بوده و به دنبال داستانی هستی که ببینی چگونه تار و پود را در هم گره زدند و هنر را در قاب قالی جاودانه کردند پس سری به تالار فرش بزنید و مسحور زیبایی فرش و قالی‌های اصیل و ناب باشید که قدمت آنها به بیش از 110 سال قبل برگردد. 12 تخته فرش موجود در این مجموعه زیبا مربوط به فرش‌هایی است که از زمان تأسیس عمارت شهرداری تا سال 1320 به دستور ارفع‌الملک جلیلی بافته شده و به اتمام رسیده است. و طی سال‌های اخیر فرش‌های میلان سرمه‌ای، لاک‌ی تبریز، ملایر سرمه‌ای و پروانه‌ای ملایر سرمه‌ای کاشانی لاک‌ی، 18 متری کرمان و 12 متری لاک‌ی هریس با بیش از 100 سال قدمت به این موزه اهداء شده است.

موزه آذربایجان حدود 500 متری که از موزه شهرداری تبریز جلو بروید موزه آذربایجان را مقابل دیدگان خود مشاهده می‌کنید. موزه آذربایجان از جمله مهم‌ترین موزه‌های ایران است که در سال 1336 شمسی توسط آندره گدار، معمار معروف فرانسوی در سه طبقه طراحی شده و به دست هنرمندان یرتلاش کشورمان ساخته شد. در این موزه آثار مربوط به هزاره‌های پیشین تا دوره اسلامی به تماشا در آمده است. کهن‌ترین آثار موجود در این بخش متعلق به مجموعه کوچکی از سفال‌های تپه اسماعیل‌آباد مربوط به هزاره پنجم قبل از میلاد است. از دیگر آثار شاخص دوران پیش از تاریخ سنگ‌های منقش به تصاویر حیوانات و گل و گیاه مربوط به هزاره سوم قبل از میلاد است. مجسمه الهه زن متعلق به هزاره اول قبل از میلاد به دست آمده از رستم‌آباد در شمال ایران یکی دیگر از آثار برجسته این بخش به شمار می‌رود. همچنین در بخش آثار کهن یک ویتترین طراحی‌شده برای اجساد یک زن و مرد مربوط به هزاره اول قبل از میلاد وجود دارد که این اجساد در کاوش‌های علمی 1378 در محوطه مسجد کبود کشف شد. قدیمی‌ترین آثار این موزه در طبقه اول مربوط به سده چهارم هجری است. ظروف سفالی مربوط به دوره ایلخانیان و قفل رمزی مربوط به سده ششم هجری نیز از دیگر آثار تاریخی این بخش محسوب می‌شوند. جدیدترین قسمت موزه آذربایجان بخش سنگ نگاره‌های قدیمی است. در این بخش سنگ قبرهایی از دوران مختلف اسلامی انتخاب و به نمایش گذاشته شده است. همچنین قوچ‌های سنگی، مجسمه‌های سنگی، پیکره‌های انسانی و نمونه‌هایی از سنگ‌های کتیبه‌دار در این قسمت به چشم می‌خورد. ***موزه سنجش‌فکر** می‌کنید قبل از این که ماشین حساب‌ها و ترازوهای بزرگ دیجیتالی به کمک حساب و کتاب مردم بیایند آنها چگونه داد و ستد کرده و حساب‌های روزمره خود را حساب و کتاب می‌کردند. برای پی بردن به امر هم که شده بهتر است موزه سنجش تبریز را فراموش نکنید. به موزه سنجش تبریز که قدم می‌گذاری انواع ادوات مقیاس توزین از قبیل ترازوهای ظریف زرگری تا قیان‌های بزرگ میدانی بار مربوط به قرون گذشته، سنگ وزنه‌ها و پیمانه‌های نفتی، وسایل مربوط به علم نجوم و اخترشناسی مانند اسطرلاب و کره سماوی، ابزارهای سنجش مربوط به علم هواشناسی و قطب‌نماها و سایر مقیاس‌های دیگر به طور جالبی تو را به سمت خود می‌خوانند اینجا پنجره دیگری از دنیای سنجش و اندازه‌گیری به رویت گشوده می‌شود. ***موزه قاجار** اگر شما جزء افرادی هستی که تبریز را با خانه‌های قاجاری و عمارت نشین و ولیعهد نشینش می‌شناسی پس حتماً به خاطر بسپارید موزه قاجار تبریز در محله ششگلان که یکی از محلات قدیمی این شهر بوده و به «دارالسلطنه» معروف است قرار دارد. در دوره قاجار عمارت‌های بسیار زیبایی در این محله احداث شده که خانه امیر نظام گروسی (موزه قاجار) یکی از با ارزش‌ترین بازمانده‌های خانه‌های تاریخی بوده که هنوز هم با صلابت و عظمت خاص، خودنمایی می‌کند. این خانه که اکنون از آن به عنوان موزه قاجار استفاده می‌شود در دوره ناصرالدین شاه و در زمان پیشکاری امیر نظام گروسی و توسط وی بنا شده است. دلیل انتخاب این بنا به عنوان موزه قاجار اهمیت دارالسلطنه تبریز در دوره قاجار بوده است

عمارت امیرنظام در 2 طبقه و با زیربنای 1500 متر مربع ساخته شده است. ساختمان مشتمل بر 2 حیاط اندرونی و بیرونی بوده که باغچه‌ها و حوض‌ها، زیبایی آن را دو چندان می‌کند. 16 ستون با سرستون‌های زیبا ایوان سراسری را نگهداشته‌اند، در طبقه بالا پنجره‌های مشبک ارسی با شیشه‌های رنگی، گچبری‌های نمای شمالی و جنوبی، آینه کاری‌ها و گچبری‌های تالارهای داخلی و طنبی‌ها به زیبایی مجموعه می‌افزایند. در زیرزمین حوض‌خانه وسیعی وجود داشته که یکی از زیباترین قسمت‌های بنا بوده، ستون‌های استوار حوض‌خانه و آجرکاری سقف آن بسیار چشمگیر است. ساختمان امیرنظام گروسی در اردیبهشت ماه سال 1385 شمسی موزه قاجار شد. این موزه دارای تالارهای سکه، بافته، چینی، آبیگینه، موسیقی، خاتم و فلزات، سنگ، تالار فرامین و رجال، معماری و شهرسازی است. لباس تشریفات محمدحسین‌خان حاج علیلو (ملقب به سردار عشایر) و فرمان‌هایی با مهر مظفرالدین شاه، از آثار این موزه است. ***موزه قرآن و کتابت** در موزه قرآن و کتابت تبریز که در محل مسجد صاحب‌الامر و در مرکز شهر تبریز بنا شده و یکی از بناهای تاریخی تبریز می‌باشد می‌توانید نسخه نفیسی از قرآن کریم مربوط به دوره‌های گوناگون تاریخ را ببینید. علاوه بر این نسخ خطی، انواع قلمدان‌های مقوایی مذهب دارای نقوش مینیاتوری و روکش لاک‌ی، همچنین انواع پلاک‌های فلزی منقوش به ادعیه و اوراد، ظروف چینی - سفالی - برنجی مزین به آیات قرآنی و بسیاری از آثار و تصاویر بزرگان دینی در این موزه به نمایش در آمده‌اند، در موزه قرآن و کتابت نسخه‌هایی از قرآن مجید به خط ائمه و خوشنویسان معروف جمع‌آوری و در معرض تماشای علاقمندان گذاشته شده است از جمله این نفایس می‌توان به یک صفحه از قرآن کریم منسوب به دست‌خط مبارک حضرت امام رضا (ع) اشاره کرد که بر روی تکه‌ای از پوست نوشته شده است. همچنین آثاری از خوشنویسان بزرگ تبریزی مانند ملاحیدالباقی تبریزی استاد خط ثلث، میرزا محمد شفیع تبریزی، میرزا طاهر خوشنویس از اساتید خط نسخ و آثاری از محمدحسین تبریزی، علیرضا عباسی، علاءالدین بیگ تبریزی، درویش عبدالمجید و میرعماد حسنی را نیز در این موزه می‌توان دید. از برجسته‌ترین آثار دیگر می‌توان به لباس قسم منقوش به کل آیات قرآن، کوچک‌ترین قرآن خطی مطلا، جام شفابخش و کتیبه

سنگی میخی اشاره کرد. در این موزه کتاب ذالمعاد جلد لاک‌ی دیده می‌شود که صفحات اول و دوم مذهب و مطلا و دور خطوط مطلا بوده و کلمات با مرکب مشک‌ی نوشته شده و حاشیه آن با طلا تذهیب کاری شده با طرح گل و بوته در زمینه و در حاشیه گل و بوته بر روی زمینه قرمز - خط آن نسخ و شکسته نستعلیق است در سال 1245 هجری قمری بدست محمدحسین تبریزی تحریر شده است. قرآن مجید به خط نسخ غبار کوچک‌ترین قرآن به اندازه 6 cm - 4 cm با مرکب مشک‌ی نوشته شده و صفحه اول و دوم مذهب و مطلا و بین آیات طلاکاری شده، تمام صفحات کادربندی به رنگ قرمز و طلایی کار شده، جلد آن لاک‌ی و طلا و تذهیب دار است از دیگر نفایس موجود در این موزه است. نشان جزء و حزب‌ها تذهیب و طلاکاری شده، داخل جلد کتاب زمینه قرمز رنگ با گل و بوته طلایی کار شده که به دست مسیح الطالقانی در سنه 1293 هجری قمری تحریر شده است. کاسه برنزی حکاکی شده مزین به آیات قرآنی و ادعیه که به صورت دوایر متحدالمركز به تعداد 42 سطر نوشته شده و سوره فاتحه‌الکتاب در مرکز آن به صورت افقی قرار گرفته است خط آن نسخ است و به سال 1110 (هـ - ق) نوشته شده است. لباس قسم پیران قرآنی که کل قرآن به خط نسخ غبار نگاشته شده پارچه آن از جنس کتان بوده و آیات و سوره‌های قرآن از سینه راست آغاز شده و در دست راست ختم قرآن است. ***موزه استاد شهریار** شهریار ملک سخن را که همه می‌شناسید، او که با شمشیر قلم در همه آفاق تمام دل‌ها را تسخیر کرده است. می‌دانید شهریار شعر سخن در وصف دوستانی که سری به خانه و کاشانه او نمی‌زنند چه می‌گوید؟ شهریار نهیب می‌زند و می‌گوید: «باران چرا به خانه ما سر نمی‌زند آخر چه شد که حلقه بدین در نمی‌زنند حال که به تبریز آمده‌اید حتما دلتان نمی‌خواهد شامل این دسته از گردشگرانی باشید که خانه موزه شهریار شعر ایران را ندیده تبریز را ترک کنید. منزل مسکونی استاد شهریار بعد از فوت وی به موزه تبدیل شده و به شماره 1000 در فهرست آثار ملی ثبت است برای رفتن به این موزه باید به تقاطع چهار راه باغشمال و خیابان 17 شهریور رفته و در محله مقصودیه از نزدیک موزه استاد شهریار را تماشا کنید. در این موزه برخی دست نوشته‌های استاد به صورت خوشنویسی و برخی نامه‌ها و مکاتبات وی با افراد و شخصیت‌های ادبی و هنری دیده می‌شود در بین نامه‌ها می‌توان اولین نامه شهریار به اولین استادش یعنی ملاابراهیم صدری که اولین معلم مکتب خانه‌اش بود را دید. در این نامه، شهریار از غریبی و دلنگنی خود در زمان زندگی در تهران سخن گفته است. آثار متعددی که از استاد شهریار به زبان فارسی و ترکی آذربایجانی به‌جا مانده است را می‌توانید در این موزه مشاهده کنید که از مهم‌ترین آنها می‌توان به منظومه «حیدربای سلام» به زبان ترکی به عنوان شاهکار استاد یاد کرد. این اثر هم اکنون به زبان‌های مختلف از جمله آلمانی، فرانسه، انگلیسی، زبان محلی آمریکای لاتین و... ترجمه شده است. علاوه بر آثار و دست نوشته‌های استاد که تعداد آنها به بیش از 11 هزار عدد می‌رسد می‌توانید قرآن نفیسی که یک سوم آن توسط استاد نوشته شده است را نیز نظاره‌گر باشید. ***موزه مشروطه** بنای تاریخی خانه مشروطه با معماری دوره قاجار که قدمت آن به 110 سال قبل باز می‌گردد در محله قدیمی راسته کوچه و در ضلع غربی مجموعه بازار تبریز واقع است. این خانه بعد از به توپ بستن مجلس در سال 1287 هجری شمسی مرکز تجمع جمعی از برجسته‌ترین چهره‌های مشروطه آذربایجان بوده و در جنگ‌های 11 ماهه تبریز علیه نیروهای دولتی ستاد فرماندهی و تشکیل جلسات مجاهدین مشروطه به شمار می‌رفت. تصمیم به پایین آوردن پرچم‌های سفید (تسلیم) مقابل قوای محمدعلی شاه قاجار در همین خانه گرفته شد. ویژگی‌های خاص معماری دوره قاجار چشم‌انداز موسوم به کلاه‌فرنگی، پنجره‌های ارسی، درهای منبت‌کاری و ... از این بنا به چشم می‌خورد. اسلحه کمری ستارخان، لوازم شخصی سران انقلاب و دیگر اسناد و مدارک اهدایی مرتبط با انقلاب در این موزه وجود دارد. خانه مشروطه، معروف‌ترین و پرافتخارترین خانه تاریخی تبریز است که در اوج انقلاب مشروطه محل تصمیم‌گیری‌های سرنوشت‌ساز سران مشروطه بوده است. خانه مشروطه در اصل متعلق به حاج مهدی کوزه‌کنانی از فعالان مشروطه در تبریز بود که در اختیار مشروطه‌چیان قرار می‌گرفت. این بنا در سالهای اوج جنبش مشروطه و پس از آن میعادگاه سران جنبش و مبارزان مشروطه خواه بود. خانه مشروطه دارای سراسراها و اتاق‌های متعددی می‌باشد، اما زیباترین بخش ساختمان، نورگیر و سرسرای آیینه‌کاری تزیینی آن است. این بنا در سال 1375 به «موزه مشروطیت» تبدیل شده و جریان وقایع و رخدادهای انقلاب مشروطیت در قالب آثار به جای مانده از آن دوران و تصاویر و عکس‌های بی‌نظیر به نمایش گذاشته شده است. **نگارنده: معصومه**

درخشان